

## Sekularizácia – hrozba, alebo šanca?

*Ján K. Balázs*

**Abstract.** According to some people the secularization is the threat removing the spiritual and religious aspect of the world, whereas according to other it is the chance and challenge. However secularization does not mean the attack against the faith, religion, church, as well as the fall of the value system. Actually it is the social, not ideological process. Secularization is a dynamic social process, in which the society reorganizes its structures and determines them competent and autonomous position; it is a process updating the authority and position of the social institutions. After 1945 the term of „secularization“ became the interpretation model of the evolution of modern society and for many people it is still persisting although it was challenged in the half of the 70` s. However contrary to secularization the secularism as a radical profanization and desacralization is a threat, especially for the world itself. Looking for the mature plurality of the social structures means that the secularization as a dynamic social process becomes the challenge and chance for mature life in the society facing the assignment to mature. The secular space is the space where the all society, and the Christianity and church as the parts of it, shall mature and can mature.

Pojem „sekularizácia“ vyvoláva rôzne reakcie a je aj rôzne vnímaný. Podľa jedných je sekularizácia hrozbou, ktorá zbavuje svet duchovného a náboženského rozmeru, podľa iných je naopak šancou a výzvou. Karl Jaspers chápe proces sekularizácie ako „svetské uchovávanie biblických obsahov bez ich podoby viery“. Teológ Karl Barth vníma sekularizáciu ako vzburu človeka proti Bohu, ako hriechne osamostatnenie sa človeka. Teológ Romano Guardini a filozof Hans Blumenberg chápu sekularizáciu ako historický protikresťanský proces. Guardini z toho odvodzuje jej nelegitímnosť, kým Blumenberg hovorí o legitímnosti ako o požiadavke rozchodu s kresťanstvom stredoveku. Ďalší známy teológ Hans Urs von Balthasar vníma sekularizáciu ako negatívny proces a popiera možnosť pozitívneho hodnotenia tohto procesu iba preto, že kresťanstvu ponúka nové možnosti. Teológ Friedrich Gogarten tvrdí, že sekularizácia „má svoje základy v podstate kresťanskej viery a je jej zákonným dôsledkom“. Naproti tomu sekularizmus chápe ako degenerovanie sekularizácie. Americký teológ Harvey Cox chápe sekularizáciu ako proces, prostredníctvom ktorého sa svet stal záväzkom a zodpovednosťou človeka, pričom „súčasný človek sa stal kozmopolitom, svet sa stal jeho mestom a mesto sa rozšírilo tak, že zahŕňa svet“. Teológ Johann Baptist Metz vníma postupne sa vynárajúcu svetskú svetu ako kresťanskú udalosť.

Je teda sekularizácia hrozbou, alebo naopak šancou?

## Čo sekularizácia nie je

Dejiny ukazujú, že žiadna spoločnosť nedokázala ani nasilu, ani spontánne vymazať potrebu viery a jej prax, vzťah k Bohu, resp. k transcendentnu. Aj v dnešnej spoločnosti, ktorú neraz nazývame sekularizovanou, záujem o duchovný rozmer naďalej pretrváva. To znamená, že sekularizáciu nemožno stotožňovať so stratou viery a neznamená ani zánik potreby duchovného rozmeru. Napríklad v sedemdesiatych rokoch 20. storočia v Amerike mnohí predpovedali úplné zmaterializovanie života, no už o niečo neskôr práve uprostred blahobytu mnohí začali hľadať duchovný rozmer.

V každej spoločnosti si cirkev hľadá svoje miesto a svoju odpoveď na výzvy spoločenských procesov. Keďže sekularizácia je voči náboženstvu neutrálna a je procesom spoločenským, nie ideologickým, nemožno ju stotožňovať s útokmi proti viere alebo náboženstvu ani zamieňať s útokmi proti cirkvi.

V sekularizovanej spoločnosti sa každý sektor riadi svojou imanentnou logikou, zákonmi a kritériami. Chýba však zjednocujúci prvok, ktorý by dal činnosti jednotlivcov aj spoločenských inštitúcií hlbší zmysel a každý si musí sám vytvoriť alebo prijať taký systém, ktorý by jeho činnosť robil zmysluplnou. Skutočnosť síce potvrdzuje, že prežívame určitú krízu hodnôt, no na druhej strane práve uprostred tohto vyprázdňovania mnohí hľadajú a nachádzajú hlbšie ukotvenie života a hodnoty i aktivity, ktoré dávajú ich životu iný rozmer. Preto i keď jestvujú tienisté stránky sekularizácie, nemôžeme ju vnímať jednostranne ako rozpad hodnotového systému či krízu hodnôt.

## Pramene a stupne sekularizácie

Pojem sekularizácie je odvodený z latinského *saeculum*, *saecularis*, čo pôvodne znamená vek, ale aj generáciu. Augustín Aurélius používa tento pojem v užšom zmysle, a to na označenie sveta a toho, čo je svetské, v protiklade s duchovným, cirkevným. O sekularizácii ako takej sa prvýkrát výraznejšie hovorí v súvislosti s definovaním verejného života ako nábožensky indiferentného v druhej polovici 19. storočia v Anglicku.

V právnom zmysle v sekularizácii ide o prechod od klerikálneho štátu k sekulárnemu, svetskému, resp. prevod cirkevných nehnuteľností do svetského vlastníctva. V tomto zmysle sa pojem sekularizácie začal formovať v čase rokovaní o westfálskom mieri (1648; ukončenie náboženských vojen a usporiadanie cirkevného majetku). Druhou etapou formovania tohto pojmu je obdobie konfiškácie cirkevného majetku počas francúzskej revolúcie a v napoleonskej dobe.

V kultúrnom zmysle sa o sekularizácii začalo hovoriť na prelome 19. a 20. storočia ako o procese, v ktorom sa jednotlivé oblasti spoločnosti vymaňujú spod cirkevnej dominantnosti (diskontinuita); avšak na dru-

hej strane v tomto kultúrnom zmysle ide aj o spôsob prebývania kresťanstva v modernej dobe (kontinuita). Gogarten pripomína, že v poslednom čase sa hovorí aj o sekularizácii „ako o historickom procese ducha a myslí sa tým transformácia myšlienok, vedomostí a skúseností pôvodne kresťanských na myšlienky, vedomosti a skúsenosti všeobecného ľudského rozumu“.

Sekularizácia je teda dynamický spoločenský proces, v ktorom spoločnosť reorganizuje svoje štruktúry a vymedzuje im kompetentné a autonómne postavenie, proces, ktorý aktualizuje kompetencie a postavenie spoločenských inštitúcií. Tento proces nevzniká a neprebíha z ideologických dôvodov.

Zo sociologického hľadiska nachádzame pramene sekularizácie v štrukturálnych zmenách v spoločnosti, ktoré sú výsledkom zmien vo vzťahu človek – príroda (racionalizmus búra mýtické predstavy), v organizácii spoločnosti (vznikajú legitimizované mocenské štruktúry) a v oblasti vedy a kultúry (prírodné vedy prestávajú byť súčasťou metafyziky a oblasť vedy a kultúry sa zbavuje mýtických a náboženských východísk a predpokladov, náboženských interpretácií a autoritatívnych rozhodnutí).

Z teologického hľadiska pramene sekularizácie nachádzame v prechode od gréckeho k biblickému spôsobu myslenia (judaisticko-kresťanské chápanie dalo antickému svetu dynamiku, prinieslo jednoznačné roviny Boh – človek – svet, odstránilo kozmologickú víziu sveta z antiky a hieratické delenie spoločnosti), v prechode od ontologického (definície a dokazovanie bytia, vrátane bytia Boha, v aristotelovskom ontologickom duchu) k funkcionálnemu mysleniu a napokon v prechode k autonómii.

Biblické ponímanie odsúva panteistické, monistické či animistické chápania vzťahu bytia a jeho pôvodu. Boj proti modlám sekularizoval svet a oslobodil ho od falošnej sakralizácie.

Fenomén sekularizácie môžeme badať v každej spoločnosti a dokonca aj v každom náboženstve. Kým v primitívnych náboženstvách možno nájsť tzv. latentnú sekularizáciu, v literatúrach viacerých náboženstiev, vrátane židovského, nachádzame sekularizáciu, ktorú niektorí nazývajú akútnou. Táto literatúra zostáva v spojení s náboženskými hodnotami spoločenstva, či národa, no na mnohé otázky hľadá racionálnejšie odpovede.

Osvietenstvo prinieslo systematizovanie racionalizácie tzv. akútnej sekularizácie a tým aj radikálnu desakralizáciu, t. j. budovanie sveta bez *sacrum*, bez posvätna. Na druhej strane sa tu však tvorí nová zodpovednosť človeka, a to uprostred uvedomovania si svojbytnosti, autonómie. V tomto procese sa svet stáva svetom, a to autonómny svetom, a človek autonómny človekom.

Fenomén sekularizácie ako prirodzeného procesu hľadania teda nie je nový. Bol prítomný takpovediac od počiatkov ľudstva. Dnes nám otvára dvere pre plnšie chápanie plurality v spoločnosti.

## **Sekularizácia ako výzva a šanca**

Sekularizácia znamená pluralitu spoločenských štruktúr, ktorá bola podľa mnohých sociológov aj teológov výsledkom racionalizácie. Vo vzťahu k racionalizačnému procesu Max Weber hovorí o „odčarovaní sveta“. Teologické zdôvodnenie však prvotný koreň vidí buď v samotnej náuke o stvorení, alebo v príkaze: „Nebudeš mať iných bohov...“ A tak sekularizáciu nemožno vnímať len a výlučne ako proces racionalizácie.

Poľský mysliteľ Józef Tischner tvrdí, že ak sekularizáciu vnímame ako proces premeny sakramentality na racionalitu, potom má na začiatku všetko sakrálny charakter a na konci už má všetko charakter racionálny. V takomto ponímaní je sekularizácia vlastne desakralizáciou.

Po roku 1945 sa pojem „sekularizácia“ stal interpretačným modelom vývoja modernej spoločnosti. Tento model u mnohých pretrváva až dodnes. Avšak už v polovici 70. rokov bol spochybnený. Pastoriálny teológ Paul Zulehner o tom píše: „Prispel k tomu nielen svetový rozmach islamu, ale aj poznanie, že úpadok náboženstva v tradičných cirkvách nevedie ku koncu, ale skôr k premene náboženstva (Thomas Luckmann, 1967). Veľkoplošná štúdia európskych hodnôt z rokov 1981 až 1990 a tiež International Social Survey z roku 1991 nakoniec model sekularizácie definitívne opustili. Najmodernizovanejši svetadiel Severná Amerika – a na ňom Spojené štáty a Kanada – má mimoriadne vysokú úroveň religiozity. Navyše (...) záujem o náboženstvo sa vo viacerých oblastiach sveta – aj vo východnej Európe – výrazne zvýšil.

Tradičné náboženské inštitúcie však zdieľajú osud všetkých inštitúcií v slobodných spoločnostiach. Ľudia už neprijímajú bezo zvyšku ich nabádanie a výklady a vzťah k vlastnej cirkvi viac než predtým podlieha možnosti osobnej voľby.“

Zulehner však pripomína, že hoci sociológia náboženstva opustila sekularizačný model, tento model pretrváva u oficiálnych predstaviteľov kresťanských cirkví, ktorí tento znehodnocujúci pohľad stále vytrvalo zdôrazňujú.

Je teda sekularizácia hrozbou, alebo šancou?

## **Sekularizácia a sekularizmus**

Gogarten kladie otázku, pokiaľ až je rozpor medzi moderným svetom a kresťanstvom neriešiteľný. Upozorňuje na nevyjasnený vzťah medzi sekularizáciou a kresťanskou vierou. Hovorí, že z procesu sekularizácie vyplýva „otázka, či sekularizácia je niečo cudzie a protikladné kresťanskej viere, čo je jej násilne vnútené a čo ju ničí zvonka, alebo, naopak, či je to udalosť, ktorá vyplýva úplne dôsledným spôsobom z podstaty kresťanskej viery“.

Pápež Ján Pavol II. v encyklike *Evangelii nuntiandi* definuje sekularizáciu ako „snahu odhaliť vo stvorení, v každej veci a v celom vesmírnom svete zákony, ktorými sa riadi s určitou vlastnou autonómiou,

v presvedčení, že tieto zákony ustanovil Stvoriteľ“. Oproti tomu „pod sekularizmom rozumieme také ponímanie sveta, podľa ktorého sa tento svet vyvinul sám od seba, takže netreba hľadať príčinu v Božom stvorení, ktoré sa tak stáva zbytočným a akosi prekáža“.

Proces sekularizácie posunul kresťanstvo a cirkev do novej a ťažkej situácie. Nepriamo naznačil otázku, aká je vôbec úloha náboženstva, keď sa už všetky súčasti spoločnosti vymanili spod náboženského riadenia.

Sekularizácia znamená, že každá súčasť spoločnosti, teda aj cirkev, si nachádza seba vlastné miesto. Ale to neznamená, že z profánneho má zmiznúť duchovné. To by už bol sekularizmus, a nie sekularizácia. Sekularizácia je šancou, sekularizmus ako radikálna profanizácia a radikálna desakralizácia je hrozbou. Hrozbou predovšetkým pre samotný svetský svet, ktorý bez onoho *sacrum*, bez spirituálneho preniknutia, bude vydaný napospas úpadku.

Sekularizácia je pre kresťanstvo a cirkev šancou zbaviť sa nesprávnych identifikácií. Je šancou učiť sa zrelým spôsobom viesť dialóg. Ak nás sekularizácia privádza k pluralite, potom to znamená výzvu porozumieť tejto pluralite, vnímať ju ako hodnotu a akceptovať ju. Dnešný svet je tak výzvou na hlbšie vnímanie znamení čias, na načúvanie svetu a človeku. Pre kresťanstvo a cirkev je tiež výzvou zrozumiteľným spôsobom a jazykom formulovať svoje presvedčenia a vyznávané hodnoty. A nanovo premyslieť reč o Bohu. Kto je však zástancom života bez konfrontácie, zneistňujúcich otázok a rovnocenného dialógu, bude brojiť proti sekularizácii a svet nazve zlým.

Pre kresťanstvo zvlášť v dnešnom svete platí, že vedľa mystiky je potrebná aj politika. Harvey Cox zdôrazňuje, že „namiesto lamentovania nad úpadkom cirkevnej moci alebo nad miznutím svätých vecí, kresťania by sa mali radšej sústrediť na pozitívnu úlohu, ktorú by mohli hrať v modernom sekulárnom svete“. Podľa Rahnera cirkev „má a chce spoluurčovať aj cestu vývoja sekulárneho sveta, avšak bez toho, aby ju mohla určovať konzervatívnym a doktrinárskym pohľadom“.

Sekularizácia ako dynamický spoločenský proces sa teda stáva výzvou a šancou pre zrelý život v spoločnosti, ktorá stojí pred úlohou dospieť. Celý novovek volá po dospelosti. Sekularizácia tak vytvára svet-ský priestor, ktorý je práve tým priestorom, v ktorom celá spoločnosť a v nej aj kresťanstvo a cirkev majú a môžu dospieť.

*Ján K. Balázs (1966), kňaz františkánskeho rádu. Teológiu študoval na Teologickom inštitúte sv. Alojza v Bratislave. Ďalšie štúdium: PhDr. – Trnavská univerzita, odbor sociálna práca. Venuje sa publicistike. Je šéfredaktorom vydavateľstva Serafín. Žije v Bratislave.*